

México ante a crise política cos Estados Unidos de América: o reto ante os tratados de libre comercio co resto do mundo

México ante la crisis política con los Estados Unidos de América: el reto ante los tratados de libre comercio con el resto del mundo

Mexico facing the political crisis with the United States of America: the challenge to free trade agreements with the rest of the world

MTRO. LEOPOLDO CALLEJAS FONSECA

Director da Universidade Latina de América (México)
lcallejas@unla.edu.mx

MTRO. RODRIGO TAVERA OCHOA

Profesor da Universidade Latina de América (México)
rtavera1@unla.edu.mx

Recibido: 20/03/2017 | Aceptado: 30/05/2017

Resumo: Este documento elaborouse coa finalidade de realizar unha análise sobre o comportamento das relacións comerciais que por décadas desenvolveu o Estado mexicano. Así, unha premisa fundamental para iso foi o establecemento e a posta en marcha dunha política económica baseada en tratados comerciais que deron principio ao posicionamento de México nos mercados internacionais; con iso iniciouse o intento de diversificar as exportacións e as importacións no país.

México é un dos países que a nivel internacional conta cunha boa cantidade de tratados de libre comercio, o que debera supor que a súa economía estea diversificada, o cal na operatividade non é así, xa que boa parte do comercio segue dependendo da relación co seu veciño do norte. Non obstante, a partir da toma de posición do novo goberno estadounidense, moitas dúbidas xurdiron respecto á posibilidade de renegociar e/ou, no seu defecto, cancelar o principal acordo comercial que impulsou a economía mexicana, o Tratado de Libre Comercio cos Estados Unidos e Canadá, coñecido pola súa sigla en inglés como NAFTA (North American Free Trade Agreement).

Así mesmo, preséntase unha análise sobre as expectativas que puidesen xurdir ante os escenarios antes mencionados, fundamentando para iso a importancia que adquiriron para as tres nacións a apertura comercial, polo que os ditos escenarios soamente dan unha idea do complicada que podería ser unha eliminación para calquera dos países, non unicamente para o Estado mexicano.

Palabras clave: exportacións, relación comercial, globalización, tratados comerciais.

Resumen: Este documento se ha elaborado con la finalidad de realizar un análisis sobre el comportamiento de las relaciones comerciales que por décadas se ha desarrollado por parte del Estado mexicano. Así,

una premisa fundamental para ello fue el establecimiento y la implementación de una política económica basada en tratados comerciales que dieron principio al posicionamiento de México en los mercados internacionales; con ello se comenzó el intento de diversificar las exportaciones y las importaciones en el país. México es uno de los países que a nivel internacional cuenta con una buena cantidad de tratados de libre comercio, lo que debiera suponer que su economía esté diversificada, lo cual en la operatividad no es así, ya que buena parte del comercio sigue dependiendo de la relación con su vecino del norte. Sin embargo, a partir de la toma de posición del nuevo gobierno estadounidense, muchas dudas han surgido respecto a la posibilidad de renegociar y/o, en su defecto, cancelar el principal acuerdo comercial que ha impulsado la economía mexicana, el Tratado de Libre Comercio con los Estados Unidos y Canadá, conocido por su sigla en inglés como NAFTA (North American Free Trade Agreement).

Asimismo, se presenta un análisis sobre las expectativas que pudieran surgir ante los escenarios antes mencionados, fundamentando para ello la importancia que han adquirido para las tres naciones la apertura comercial, por lo que dichos escenarios solamente dan una idea de lo complicada que podría ser una eliminación para cualquiera de los países, no únicamente para el Estado mexicano.

Palabras clave: exportaciones, relación comercial, globalización, tratados comerciales.

Abstract: The present document pretends to analyze the commercial behavior that for decades has been conducted by the Mexican State. Thus, a fundamental premise for this context was the establishment and implementation of an economic policy based on trade agreements that gave rise to an important positioning of Mexico in international markets; with this began an attempt to diversify the exports and imports in the country.

Mexico is one of the countries at the international scene that has an important number of free trade agreements, which should assume that its economy is diversified, however in the practice is not, since much of the trade is still depending of the relationship with its northern neighbor. However, since the positioning of the new US government many doubts have arisen regarding the possibility of renegotiating or cancel the most important trade agreement that has driven the Mexican economy, the Free Trade Agreement with the United States and Canada, known as the North American Free Trade Agreement (NAFTA). Likewise, an analysis is presented on the expectations that could be presented in the scenarios mentioned above, based on the importance of the commercial opening for the three nations, these scenarios only give an idea of how complicated could be an elimination for some of the countries, not only for the Mexican State.

Key words: exports, commercial relationships, globalization, trade agreement.

Sumario: 1 Antecedentes da apertura comercial. 2 Operatividade e posta en marcha da apertura comercial de México. 2.1 O intercambio comercial de México. 2.2 O investimento estranxeiro directo. 2.3 Posibles consecuencias de renegociar o TLCAN. 2.4 O escenario do comercio internacional coa nova Administración estadounidense. 3 Reflexións finais. 4 Bibliografía.

1 ANTECEDENTES DA APERTURA COMERCIAL

Un fenómeno que foi considerado como de suma importancia para o mundo, polo seu impacto e polas súas implicacións, é o da globalización, proceso mediante o cal os países buscan incrementar o intercambio de bens, servizos, mercadorías, cultura, finanzas, comunicacións, tecnoloxía, ciencia, industria, etc. O dito intercambio comercial prové os socios de escenarios máis complexos polas relacións de interdependencia que se van xerando a través dos anos.

O Fondo Monetario Internacional (FMI) sinala que a “globalización” económica é un proceso histórico, o resultado da innovación humana e o progreso tecnolóxico. Refírese á crecente integración das economías de todo o mundo, especialmente a través do comercio e dos fluxos financeiros. Nalgúns casos este termo fai alusión ao desprazamento de persoas (man de obra) e á transferencia de coñecementos (tecnoloxía) a través das fronteiras internacionais. A globalización abrangue ademais aspectos culturais, políticos e ambientais máis amplos...” (Fondo Monetario Internacional, 2013).

Por outro lado, o Banco Mundial (BM) coincide en que a multiplicidade de significados foi en aumento, ademais de que estes van “(...) adquirindo connotacións culturais, políticas e doutros tipos ademais da económica (...) (PREM, 2013)”. A pesar diso, o BM céntrase na que considera como definición medular: que a actividade económica do mundo “(...) parece estar a ter lugar entre persoas que viven en países diferentes (en vez de no mesmo país)” (PREM, 2013).

Ambos organismos internacionais converxen na íntima relación da globalización cos fluxos económicos e comerciais que teñen os Estados máis alá das súas fronteiras. Neste sentido, un dos instrumentos xurídicos internacionais que máis achegaron ao proceso de globalización mundial son, sen dúbida ningunha, os tratados de libre comercio, instrumentos xurídicos internacionais asinados por diferentes países entre si, xa sexa a nivel bilateral, rexional ou multilateral.

Para o caso dos Estados Unidos Mexicanos, o proceso globalizador formalízase na teoría e na praxe coa inclusión do país no GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) en 1986, que á fin sería substituído polo que hoxe coñecemos como a OMC (Organización Mundial do Comercio), grazas á Rolda de Uruguai.

A incorporación de México ao dito organismo especializado da Organización das Nacións Unidas (ONU) coincide coa proposta e o desenvolvemento do modelo neoliberal a escala global a partir da década dos oitenta do século pasado, principalmente promovido polos Estados Unidos de América e Inglaterra, sendo este un dos fenómenos e procesos que máis impactaron e influíron nas relacións económicas e comerciais internacionais da maioría dos países do mundo.

Ese proceso económico foi eliminando, virtualmente, moitas das barreiras comerciais que os Estado-nación procuraron nas súas economías practicamente desde a aparición do Sistema Político Internacional en 1648 e ata a Segunda Guerra Mundial, momento en que os organismos internacionais e especializados desenvolven un papel moito máis activo na participación da política económica e comercial internacional. De aí que ata a data órganos especializados da ONU como o FMI, o BM, a CEPAL (Comisión Económica para América Latina e o Caribe) e a OMC, entre outros, sexan referentes en diversos temas das súas respectivas áreas de competencia.

Agora ben, é certo que os procesos de integración económica e comercial se viñeron xerando en Europa coa mesma conclusión da Segunda Guerra Mundial. Exemplo diso é a conformación do BENELUX (Bélxica, Holanda e Luxemburgo), pasando pola Comunidade Europea do Carbón e do Aceiro (CECA), ata o que hoxe coñecemos como a Unión Europea (UE).

Non obstante, era un proceso que se daba exclusivamente a escala rexional. Non é senón ata a década dos oitenta cando se comeza a formalizar e estenderse de xeito máis xeral a promoción e a adhesión aos tratados de libre comercio coa finalidade de buscar maiores beneficios entre os seus socios comerciais. Paralelamente, neste período comeza a debaterse e a reformularse no eido internacional moitos dos esquemas de participación, cooperación e interacción non só entre os Estados e organismos internacionais, senón tamén entre os suxeitos de dereito internacional e incluso cos mesmos actores internacionais.

Para o caso mexicano, a década dos oitenta trouxo consigo unha serie de transformacións nos ámbitos político, económico, comercial e social, entre outros. A elección presidencial de 1988 en México deixou como presidente a Carlos Salinas de Gortari, quen pola súa mesma formación académica no estranxeiro comungaba e promovía en boa e mellor medida os ideais e principios neoliberais, polo que desde o inicio do seu goberno deu mostras claras e contundentes de cal era o rumbo que o Estado mexicano ía seguir, polo menos, nas seguintes tres décadas.

A privatización de empresas nacionais, a redución de ceros ao peso mexicano e o inicio da sinatura de tratados de libre comercio foron o comezo da posta en marcha do modelo económico que ata a data segue estando vixente e que na actualidade acumula pouco máis dunha ducia de instrumentos xurídicos comerciais con 45 países nos cinco continentes do noso planeta.

A proposta para México era desenvolver unha dinámica que lle permitiría impulsar o proceso globalizador grazas á sinatura de diferentes instrumentos xurídicos internacionais, coa finalidade de incrementar o intercambio e o fluxo comerciais. Por iso, asina en 1986 o Acordo de Alcance Parcial (AAP) con Panamá, en 1987 o Acordo de Cooperación Económica (ACE) con Arxentina, en 1994 o Tratado de Libre Comercio (TLC) cos Estados Unidos de América e Canadá, o cal propicia que se incremente o interese de nacións por asinar instrumentos similares con México, xerándose en 1995 o ACE con Bolivia, o TLC con Costa Rica e o TLC con Colombia e Venezuela.

No ano 1998 asínase un AAP con Ecuador e un TLC con Nicaragua, en 1999 un TLC con Chile, no ano 2000 un TLC con Israel, un AAP con Paraguai e un TLC coa Unión Europea; no ano 2001 súmase un TLC con Guatemala, Honduras e O Salvador, un ACE con Cuba e un TLC máis con Islandia, Liechtenstein, Noruega e Suíza. No ano 2003 asínase un Acordo de Cooperación Económica que ademais resulta importante no desenvolvemento da economía mexicana, sendo este o acordo automotriz co Mercosur e tamén co Brasil o que impulsa de xeito significativo o papel de México no mercado mundial do sector automotriz.

Grazas a iso, orixínanse máis sinaturas de acordos co Xapón en 2005, créase a Alianza do Pacífico con Chile, Colombia e o Perú, desenvólvese un TLC único para Costa Rica, O Salvador, Guatemala, Honduras e Nicaragua en 2011, así como para o Perú e Panamá en 2012 e 2014 respectivamente.

No ano 2015, México inicia as negociacións e solicita incorporarse ao Tratado de Asociación Transpacífico (TPP), que lle permitiría xerar máis sinerxías con países como Australia, Brunei, Canadá, Chile, o Xapón, Malaisia, Nova Zelandia, o Perú, Singapur, Vietnam e os Estados Unidos (Proméxico, 2014).

É importante sinalar que, no caso do TPP, os países estaban na etapa de negociación para a súa futura sinatura e, se é o caso, ratificación de cada unha das partes. Non obstante, o triunfo electoral e a investidura de Donald Trump como presidente dos Estados Unidos de América botaron atrás esas negociacións, que no seu momento supuñan un bloque para contrarrestar os avances da China en ambas as dúas rexións continentais.

Como se pode apreciar, México foi un dos países que máis promoveu e asinou acordos de libre comercio, desenvolvendo unha estratexia diversificadora, polo menos na teoría, a través da sinatura dun gran número de instrumentos xurídicos internacionais que lle permiten ter a posibilidade de incrementar a súa actividade exportadora, o que xeraría maiores niveis de ingresos e benestar para a poboación.

Non obstante, os números parece que non explican ou demostran a gran vantaxe e oportunidades que se lle presentaron ao país ao ter un bo número de socios comerciais ao longo e ancho do planeta, xa que seguen sendo os Estados Unidos de América os principais socios comerciais de México, polo que a continuación se presentarán algúns dos principais indicadores que demostran a dependencia que as dúas economías teñen, o que fai cuestionar que sexa tan benéfico contar cun gran número de socios se non se logra unha verdadeira diversificación comercial.

2 OPERATIVIDADE E POSTA EN MARCHA DA APERTURA COMERCIAL DE MÉXICO

O impulso comercial xerado polas diferentes economías do orbe logrou practicamente eliminar boa parte das fronteiras económicas entre os países grazas á globalización. Este proceso permitiu cambios transcendentais en diversos aspectos políticos, culturais, sociais e económicos que a día de hoxe sofren e gozan as diferentes sociedades. Sofren pola innegable perda ou transformación da identidade ao establecerse novas sociedades multiculturais nos países e gozan pola gran cantidade de bens e servizos aos que agora teñen acceso estas novas sociedades, o que lles permitiu incrementar, nalgúns casos, os niveis de vida e acceder a mellores servizos.

Por outro lado, vemos países, quizais os menos beneficiados pola apertura comercial, que buscaron regresar a modelos económicos proteccionistas e tradicionais supondo con iso que recuperarían o que tiñan no pasado, sen entender *de facto* que as sociedades xa non son as mesmas e que, polo tanto, é máis difícil que iso suceda.

Hoxe vemos un maior intercambio comercial de bens e servizos que crearon grandes interdependencias entre as economías, como se dicía, para ben e para mal, xa que tanto o neoliberalismo como a globalización se presentaban como modelos que podían paliar en boa medida os problemas da falta de equidade a escala global, situación que evidentemente non se logrou.

Por outro lado, as empresas multinacionais e as grandes corporacións non parecen estar dispostas a cambiar a dinámica comercial e de mercado en que actualmente participan, xa que iso suporía menores niveis de beneficios para os seus donos e socios. Hoxe estas corporacións posúen un poder tal que teñen unha grande inxerencia nas relacións e no intercambio comercial no mundo enteiro.

2.1 O intercambio comercial de México

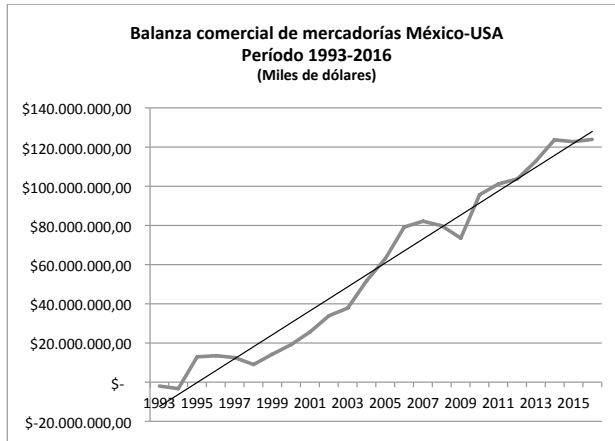
Hoxe en día hai un forte debate na sociedade mexicana sobre os resultados da apertura comercial, así como sobre a dependencia que a economía segue tendo cos Estados Unidos de América. A dita dicotomía atópase entre os que defenden os resultados macroeconómicos da apertura comercial e os que sosteñen que eses resultados non se viron reflectidos no desenvolvemento da poboación en xeral.

Sen dúbida ningunha, atopar un punto intermedio vólvese un pouco máis que complicado, xa que iso suporía facer unha análise minuciosa de cada un dos sectores que conforman o Tratado de Libre Comercio cos Estados Unidos e Canadá (TLCAN) e ponderar o impacto que cada un deles tivo non só en termos macroeconómicos, senón a nivel poboacional.

Por iso, a continuación preséntanse soamente algúns indicadores e resultados desa apertura comercial, particularmente no relativo ao tratado cos Estados Unidos de América e Canadá, coa finalidade de que sexa o propio lector quen identifique ou valore os resultados do dito acordo comercial.

Os tratados de libre comercio foron un instrumento que lle permitiu á economía mexicana avanzar no proceso de liberalización dos mercados de bens e servizos. A partir de 1994, México experimentou un cambio significativo grazas á sinatura do TLCAN, logrando con iso posicionarse como un dos máis importantes socios comerciais da unión americana. Como se pode apreciar no gráfico 1, o saldo da balanza comercial entre México e os Estados Unidos de América rexistrou un superávit, de xeito xeral, para México, a pesar das inestabilidades económicas que se presentaron en ambos os dous países.

Gráfico 1. Saldo da balanza comercial México-Estados Unidos 1993-2016

Fonte: Elaboración propia con datos do Banco de Información Económica do INEGI 2017

Así mesmo, pódese observar que, salvo durante o primeiro ano de operación do TLCAN (1994), período que estivo marcado por un proceso electoral altamente cuestionado en México, o levantamento zapatista no sur do país e o asasinato do candidato presidencial do partido no goberno Luis Donaldo Colosio Murrieta, así como durante a crise hipotecaria dos Estados Unidos de 2008, os números son mellores para o Estado mexicano, crecendo exponencialmente as relacións comerciais entre as dúas nacións ano a ano.

O tratado non só lle abriu as portas ao Estado mexicano para impulsar a comercialización dos seus produtos, senón que tamén lle brindou a oportunidade de impulsar o desenvolvemento tecnolóxico e a modificación no comportamento dos consumidores internos; iso ocasionou un cambio nas preferencias dos seus cidadáns, o que supón en principio unha maior activación da economía local.

Aínda que, certamente, se obtiveron maiores beneficios en termos xerais do comercio e do consumo, unha das industrias que máis se desenvolveron no país a partir do TLCAN foi a automotriz, converténdose a día de hoxe no eixe estratéxico do crecemento económico nacional.

Neste sentido, México atopou na manufactura automotriz o combustible que lle permitiu e permitirá crecer nos próximos anos, xa que este sector achega máis do 3% do Produto Interno Bruto Nacional e cerca do 18% do manufactureiro, xerando unha derrama económica por máis de 52 mil millóns de dólares e preto de 900 mil empregos directos, converténdoo no sétimo produtor mundial e no cuarto en canto á exportación de vehículos lixeiros (Proméxico, 2016).

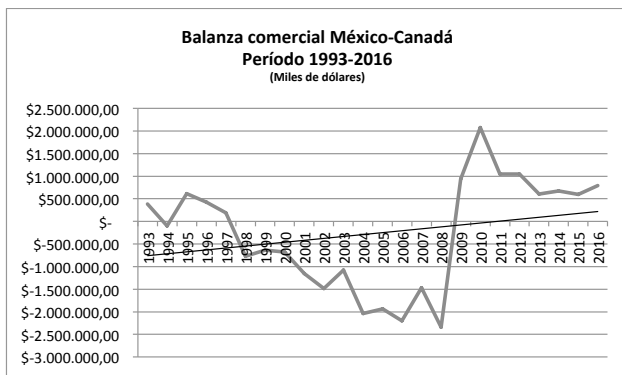
Iso explica a importancia que o actual presidente dos Estados Unidos de América, Donald Trump, lle deu nos seus primeiros días de goberno ao tema, inhibindo o investimento estranxeiro directo do dito sector estratéxico para a economía mexicana. É importante recoñecer que ter retido, polo menos de momento, o investimento de empresas estadounidenses nese sector foi un logro para a súa Administración.

Por outro lado, queda claro, polo menos en termos xurídicos, que, para poder renegociar ou cancelar o TLCAN, os Estados Unidos deben seguir un procedemento xurídico-administrativo que, no mellor dos casos, lle levará de seis meses a un ano. Por agora, e de acordo cos primeiros

achegamentos entre funcionarios de primeiro nivel dos dous países, todo parece indicar que a renegociación comezará a mediados de ano. Así mesmo, tamén queda de manifesto que cada unha das nacións poderá levar a cabo accións para inhibir ou desincentivar investimentos con e entre os seus socios comerciais.

Outra das industrias máis beneficiadas para México polo TLCAN é a industria aeronáutica, colocándose hoxe como un dos provedores máis importantes, por enriba de Italia, o Brasil, Israel e a China (HSBC, 2015). Así, intentouse clarificar a importancia e o beneficio que lle proporcionou a México a sinatura do TLCAN. Non obstante, como puidemos observar no gráfico anterior, este escenario preséntase só na relación comercial México-Estados Unidos.

Gráfico 2. Saldo da balanza comercial México-Canadá 1993-2016

Fonte: Elaboración propia con datos do Banco de Información Económica do INEGI 2017

Polo que respecta a Canadá, ao ser parte do mesmo bloque comercial e rexional, un suporía que os resultados deberían ser similares. En cambio, os datos amosan grandes diferenzas con relación aos Estados Unidos de América, en principio porque a balanza comercial entre México e Canadá presenta un déficit puntual desde 1996 ata 2008, tendo un repunte moi importante en 2009, como se pode observar no gráfico 2, o cal podería interpretarse como o resultado da crise orixinada nos Estados Unidos, a mesma que se comentou con antelación e que redundou nun menor nivel de consumo dos produtos mexicanos e onde tanto Canadá como México aproveitaron a conxuntura para impulsar a relación comercial bilateral. É dicir, a caída presentada no intercambio comercial cos Estados Unidos de América significou un incremento no nivel de exportacións de México cara a Canadá.

O gráfico anterior tamén nos deixa ver que no arranque do TLCAN os resultados para México eran favorables, contrariamente ao que sucedeu no inicio cos Estados Unidos de América, o que nos deixa entrever que en momentos de crise a economía mexicana “buscou ou atopou” os espazos para compensar os desaxustes comerciais que se presentan cos Estados Unidos.

É importante comentar que o crecemento no intercambio comercial entre México e Canadá orixinou que esta se converta no terceiro socio comercial, onde as exportacións de México creceron preto do 7%, dando como resultado que a balanza comercial presente superávit para o país azteca. Entre os principais intercambios de mercadoría están a maquinaria e os aparellos mecánicos, os equipos de son e de televisión, así como os equipos eléctricos. Tamén cómpre

mencionar que, así como se impulsou o desenvolvemento de certas industrias estratéxicas en México, son os vehículos, as aeronaves e os minerais os que ocupan os primeiros lugares nas exportacións de México cara a Canadá (El Economista, 2016).

Para a Administración de Carlos Salinas de Gortari, o Tratado de Libre Comercio de América do Norte foi un dos seus maiores logros, xa que supuña a inclusión de México nas economías máis desenvolvidas e o recoñecemento dos Estados Unidos de América ás políticas desenvolvidas polo país nos últimos anos.

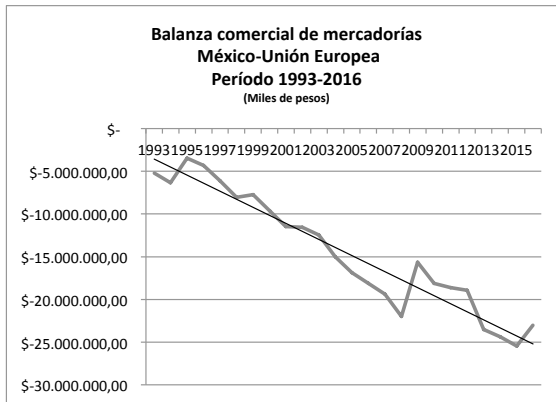
O feito de ter asinado o dito tratado fixo que México se volvese un socio atractivo para outros países e rexións. Comezou entón unha política económica comercial que continuaron os presidentes Ernesto Zedillo Ponce de León, Vicente Fox Quesada, Felipe Calderón Hinojosa e, actualmente, Enrique Peña Nieto.

Para Zedillo Ponce de León, a súa estratexia en materia comercial era asinar un tratado de libre comercio co principal bloque económico internacional ou polo menos o máis consolidado ata ese momento, a Unión Europea, polo que puxo en marcha unha serie de accións que lograron concretar o dito acordo comercial, aceptando mesmo a chamada cláusula democrática, moi cuestionada no seu momento pola oposición en México.

No gráfico 3 pódese apreciar a evolución histórica da balanza comercial de México coa Unión Europea desde 1993. É importante sinalar que non foi ata o ano 2000 cando entra en operación ese acordo comercial. Porén, para efectos comparativos decidiuse ponderar as mesmas datas que nos gráficos anteriores, coa finalidade de poder ter os mesmos elementos comparativos.

A diferenza do TLCAN, a balanza comercial coa Unión Europea, mesmo posteriormente á súa sinatura, demostrou un declive permanente nos últimos anos, o cal indica que México non soubo ou non puido sacar o beneficio esperado dese acordo comercial.

Gráfico 3. Saldo da balanza comercial México-Unión Europea 1993-2016

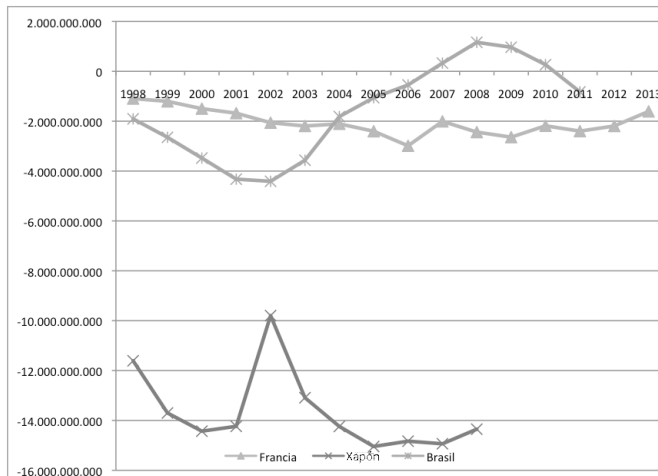

Fonte: Elaboración propia con datos do Banco de Información Económica do INEGI 2017

Cómpre resaltar que, igual que sucedeu con Canadá, coa Unión Europea nos períodos de crise aparece un repunte favorable para a balanza comercial de México, o que sustenta a idea de que non se realizaron os esforzos políticos necesarios para lograr consolidar unha diversificación da economía nacional.

Por outro lado, no gráfico 4 pódese observar de xeito xeral que a balanza comercial de México con países como Francia, o Xapón e o Brasil, cos cales se teñen acordos comerciais asinados, xa sexa de xeito bilateral ou por bloque, foi moi regular en canto ao seu comportamento, tanto en superávit como en déficit, pero ao mesmo tempo obsérvase que non houbo alteracións significativas nos importes totais de importacións e de exportacións.

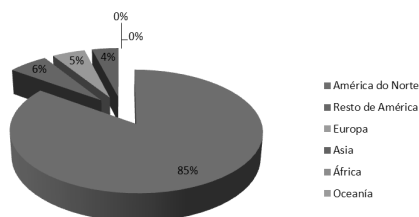
Gráfico 4. Comparación da balanza comercial de México con outros países 1998-2015

Fonte: Elaboración propia con datos do Banco de Información Económica do INEGI 2017

A apertura comercial de México e a sinatura de diversos acordos comerciais non xeraron os resultados esperados, particularmente no relativo á diversificación da dependencia da economía nacional. Pola contra, a relación e a dependencia que ambas as dúas economías (México e os Estados Unidos de América) teñen foise consolidando cada vez máis. De igual xeito, pódese sinalar que para o resto dos países cos que temos asinados instrumentos xurídicos de libre comercio se continúa cos baixos niveis de comercialización, tal como se mostra no gráfico anterior, e no subsecuente gráfico 5, que mostra a alta dependencia do comercio de México con diferentes rexións do mundo, o que significa que o intercambio con diversos países segue sendo deficitario.

Gráfico 5. Exportacións totais de México 1991-2016

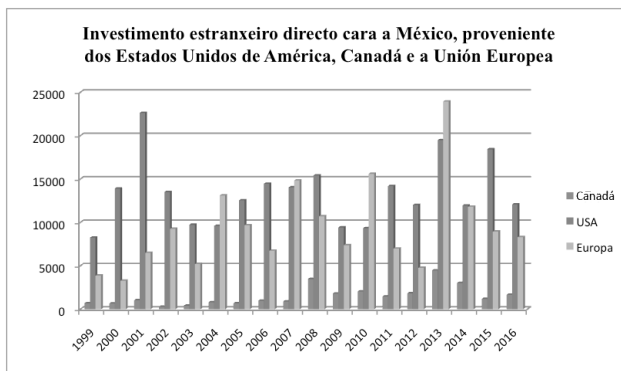
Fonte: Elaboración propia con datos do Banco de Información Económica do INEGI 2017

2.2 O investimento estranxeiro directo

Ao principio do documento, sinalouse que outro dos instrumentos da globalización tiña que ver cos fluxos económicos, de acordo co FMI. O investimento estranxeiro directo (IED) é un dos elementos que demostran a relación comercial entre México co resto do mundo.

No caso que nos ocupa, outro dos beneficios que México obtivo é o incremento no IED derivado dos tratados comerciais asinados. Así, no período 1999-2016 experimentouse un aumento considerable na materia que procedeu, substancialmente, dos Estados Unidos de América, como se pode observar no gráfico 6. Non obstante, hai anos en que o IED de Europa superou ese investimento.

Gráfico 6. Investimento estranxeiro directo cara a México, USA, Canadá e a UE 1993-2016

Fonte: Elaboración propia con datos do Banco de Información Económica do INEGI 2017

Tal como se pode observar no gráfico anterior, o IED sufriu diversos altibaixos; non obstante, despois da crise estadounidense, esta foi bastante considerable, o que logrou impulsar a economía mexicana.

Así mesmo, continúa expresándose a alta relación bilateral entre os Estados Unidos de América e México, xa que a diferenza existente co IED que provén de Canadá é moi inferior á estadounidense. Igualmente, tras a sinatura do tratado de libre comercio coa Unión Europea no ano 2000, a economía ve o reflexo diso no IED que provén do dito bloque económico, consolidándose no ano 2013, superando o IED que se viña xerando por parte dos Estados Unidos.

Disto conclúese que a grande achega que se obtivo na economía mexicana, sexa vía exportacións ou IED, provén basicamente da economía estadounidense. No entanto, malia que as exportacións que se lograron cara á Unión Europea aínda distan moito do que se esperaría, a chegada de investidores propiciou que o motor mexicano non se deteña e se esperen mellores expectativas nun futuro.

2.3 Posibles consecuencias de renegociar o TLCAN

Agora ben, un dos problemas máis preocupantes que ten o Goberno mexicano é a política que pretende desenvolver o novo Goberno dos Estados Unidos de América. Segundo o expresado polo presidente Trump, con México pretende renegociar o TLC en virtude de que este foi

máis beneficioso para os mexicanos que para o pobo estadounidense. Ante isto, o escenario para México podería pensarse nas seguintes vías:

1. Se se orixinase a cancelación do TLC, as regras do tratado especifican que debería informar con 6 meses de anticipación, o que incentivaría unha ondata de escepticismo, volatilidade e especulación que afectaría principalmente á economía mexicana pola súa alta dependencia dos Estados Unidos. Isto levaría ao incremento de prezos tanto no mercado estadounidense como no mercado mexicano vía importacións-exportacións, en que os afectados finais serían os consumidores.

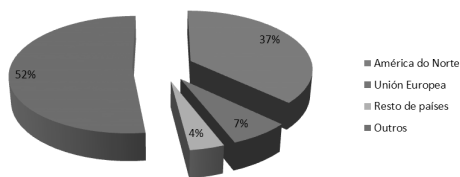
2. O retiro afectaría máis ao mercado estadounidense que ao mexicano, xa que moitas das pezas que se utilizan para produtos finais son exportadas de México cara aos Estados Unidos. Iso orixinaría un incremento no prezo ao produtor e nos prezos finais ao consumidor, o que levaría a diminuír a competitividade das exportacións dos produtos estadounidenses.

3. A eliminación do TLC e o incremento nos aranceis que os Estados Unidos lles puidese impor aos produtos mexicanos non implicaría inmediatamente que as empresas estranxeiras estadounidenses situadas en México trasladasen a súa produción, xa que o incremento das cotas arancelarias tamén as aplicaría México, polo que coa man de obra barata este último seguiría sendo máis competitivo.

4. En caso de que a autoridade estadounidense incentivase a saída das súas empresas en México vía redución de impostos a estas, teríase que avaliar a pertinencia en canto a competitividade e utilidades futuras, dado que México tamén podería crear incentivos de permanencia para as ditas empresas, xerando ao final unha guerra comercial entre ambas as dúas nacións.

5. Unido ao anterior, baixo ningún escenario México apostaría pola saída de capitais estadounidenses; pola contra, buscaría a forma de mantelos e atraelos, o cal podería lograr grazas aos TLC asinados con diferentes nacións.

Gráfico 7. Inversión estranxeira directa total recibida por México

Fonte: Elaboración propia con datos do Banco de Información Económica do INEGI 2017

6. Así mesmo podería verse beneficiado polas políticas que o Goberno estadounidense aplícase ao resto dos países, xa que non se debe esquecer que a política proteccionista impulsada por Trump non é exclusiva de empresas mexicanas, senón que, pola contra, podería afectar a empresas alemás, británicas, francesas, españolas, etc., que sen dúbida aplicarían o mesmo trato, de tal forma que as empresas estadounidenses asentadas en México deberán pór nunha balanza a pertinencia de abandonar o dito país. Neste sentido, a pesar de que a maioría do comercio exterior de México se atopa concentrado na Unión Americana, isto non acontece co investimento estranxeiro directo, xa que, como se pode apreciar no gráfico 7, o 52% do total do IED recibido provén de América do Norte, mentres que o 37% procede da Unión Europea e o restante, dos diversos países do orbe.

2.4 O escenario do comercio internacional coa nova Administración estadounidense

Os primeiros días de goberno do presidente Donald Trump nos Estados Unidos de América xeraron máis dúbidas e incertezas a nivel global polo confrontante das súas declaracións non só cara a México, senón cara ao mundo en xeral.

A conformación do gabinete presidencial estadounidense deixa claro que, máis alá de seleccionar expertos na administración pública, unha das tradicións da meritocracia daquela nación, Trump optou por perfís empresariais que non necesariamente coñecen o funcionamento da democracia nin nas formas nin no fondo, e moito menos nos tempos.

Por outro lado, a descualificación sistemática aos medios de comunicación e aos opositores ideolóxicos deixa claro que é unha persoa que, lonxe de fomentar o diálogo e o debate, promove a dúbida e a incerteza como unha forma de negociar, máis vinculada aos negocios que a diplomacia internacional. Así mesmo, o discurso cara aos migrantes particularmente mexicanos e musulmáns deu mostras claras da súa política e ideoloxía nacionalista, con visos de pouca tolerancia cara a certos sectores poboacionais.

Por outra banda, o presidente Donald Trump amosou xestos de atención e deferencia con algúns xefes de Estado cos que ten maior afinidade. Países como Rusia, o Xapón, Inglaterra e Canadá foron algunhas das nacións que recibiron un trato diferenciado, polo que todo fai supor que a idea é ter un nacionalismo económico cunha apertura comercial seleccionada.

Neste sentido, e de acordo co observado ao longo deste documento, o Goberno mexicano e particularmente o presidente Peña Nieto deben estar preparando a estratexia non só para a renegociación do TLCAN, senón para unha verdadeira diversificación comercial da economía mexicana.

Débense ponderar políticas públicas que promovan e incentiven esa diversificación comercial utilizando todas as ferramentas e recursos con que conta o Estado para iso, pero debe ser xa, agora mesmo. Se esperamos a ver os resultados da negociación, os custos poden ser máis elevados. Os gráficos anteriores deixaron en evidencia que en momentos de crise a mesma dinámica comercial busca mercados alternos que “solucionen” os axustes das ditas relacións económicas e comerciais.

Pensar en acelerar a sinatura de novos tratados e incrementar o número de países con que se teñen acordos comerciais, como recentemente instruíu Peña Nieto ao secretario de Economía Ildelfonso Guajardo, referíndose particularmente a Australia, Brunei, Malaisia, Nova Zelandia, Singapur e Vietnam (países que pertencían ao TPP) ou mesmo buscar un coa China vía *fast track*, non resolverán a dependencia de México dos Estados Unidos. Pola contra, parece máis unha acción desesperada que unha política comercial estratéxica, como suxiren algúns especialistas na materia.

Agora ben, unha das leccións que México debe tomar non só sobre o TLCAN senón sobre a totalidade dos seus acordos é que, dada a dinámica global, se volve prioritario ter unha política institucionalizada que permita avaliar os resultados de cada un deses tratados, coa finalidade de poder levar a cabo, en caso de ser necesario, revisións e/ou actualizacións en cada un deles cando haxa lugar.

Non recoñecer o anterior é descoñecer as novas tendencias globais. Desde 1994 ata a data moitas cousas cambiaron a nivel nacional e internacional. Por exemplo cando se asinou o TLCAN o tema do petróleo para México era innegociable; hoxe en día é un sector en que se

pode ter participación internacional. Por iso, cómpre recoñecer que, máis alá das circunstancias particulares, era necesario ponderar unha actualización do TLCAN.

3 REFLEXIÓNS FINAIS

A xeito de conclusión, aínda que se espera que se inicie unha renegociación do Tratado de Libre Comercio entre México, os Estados Unidos e Canadá, este volveuse demasiado importante para o tres países, onde a marcada interdependencia, sobre todo da relación entre México e os Estados Unidos, fai por demais difícil crer que ese tratado podería ser eliminado, sobre todo considerando que a maioría das empresas situadas no territorio mexicano son de orixe estadounidense e que estas se viron beneficiadas polo dito tratado, polo que non só será o espírito nacionalista do presidente Donald Trump o que deberá imperar nesas negociacións, senón que cumprirá tomar un gran número de variables para considerar na negociación, como son infraestrutura, prezos, man de obra cualificada e vantaxes competitivas e comparativas, que moi probablemente sexa difícil que o Estado norteamericano poida xerar nun tempo moi curto.

Por outro lado, hoxe o Estado mexicano ten unha grande oportunidade de diversificar as súas relacións comerciais co resto dos países e non centrarse soamente nun. Así, hoxe téñense as capacidades e os coñecementos que se aprenderon das empresas estadounidenses que lle permiten a México posicionarse a escala mundial como unha economía con posibilidades reais de crecemento e competencia para diversos mercados mundiais tanto pola calidade como pola capacidade para afrontar os retos que se lle presenten. O establecemento de políticas públicas axeitadas que permitan levar por bo camiño esas capacidades impactará de xeito importante na economía mexicana.

Finalmente, a actual Administración de México debe reformular a política económica e comercial que se deba levar a cabo nas seguintes décadas, pensando non nas próximas eleccións, senón nas futuras xeracións.

4 BIBLIOGRAFÍA

- El Economista 2016. *El Economista*. <http://eleconomista.com.mx/industrias/2016/09/02/canada-mexico-amplian-su-comercio> (23-02-17).
- Fondo Monetario Internacional 2013. *International Monetary Fund*. <http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/es-l/041200s.htm#II> (03-03-17).
- HSBC 2015. *HSBC Global Connections*. <https://globalconnections.hsbc.com/mexico/es/articles/principales-industrias-beneficiadas-por-el-tlcan> (23-02-17).
- Inegi 2017. *Instituto Nacional de Estadística y Geografía*. <http://www.inegi.org.mx/sistemas/bie/> (22-02-17).
- PREM 2013. *Grupo de políticas económicas y Grupo de economía para el desarrollo*. <http://www.bancomundial.org/temas/globalizacion/cuestiones1.htm> (03-03-17).
- Proméxico 2014. *México y sus tratados de libre comercio con otros países*. <http://www.promexico.gob.mx/comercio/mexico-y-sus-tratados-de-libre-comercio-con-otros-paises.html> (22-02-17).
- Proméxico 2016. *La Industria Automotriz Mexicana*. <http://www.promexico.mx/documentos/biblioteca/la-industria-auto-motriz-mexicana.pdf> (23-02-17).